

13687

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Gästrickland
Valbo sn

Wendin, Vivi 1940.

ULMA:s fågel. M. 87 Humleodling
och bygd.

20 bl. 4₂
2 H. teckn.

13687

X03D

Svar på fråge-brev M. 87 om Humle-Valbo m.
odling och Brygd. Gästrikland

I Humleodling.

1. Humla förekommer ännu
levande i målet. "Humla" had
som de var äviga gahr. han a
got va gahr. bita jörsk skal got ~ got
han fol ha, men äras
va " (U.S.)

si ha va äläkt or rejé-
ningen at bördens skal ha bördens
humla. (A. G.)

Humlans skal va se
o besk dricka ma. (A. P.)

2. Humlerankan har kallats
slinga eller ranka.
en sat op nära stölar

o ed par hämsklingor o ren
 kom dem av värviga or
 o dem värt ära av för
 hela ston o ren stiga va en
 lika long stiga neret o dem
 va de de finaste köttens pa
 Fruktställningen har kal-
 lats köts eller tjupa.

dem bästa tjupens sat
 i Hälson. (A. E.)

3. Var och en odlade sitt
 humle. Vid smågårdarna
 satte man endast en tre
 fyra planter vid någon
 husgavel så mycket att man
 rädd rä. Men vid de större
 hade man humlegårdar av
 Hälson = brygger

= redde sig

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940

GST. VALBO

Engl. M 87

varierande storlek.

vi had två hönshögökar,
en bäckorn gån o en nära
ve en. (A. &.)

Karin Lindholm berättar om
humleodlingen. "En sakk nära
störar o ett par humröbling
ör o en kom döm opp
vart eviga är. På hösten
skull en plock är döm där
suppöro, dä va söm små
hölla på ranköro. hä va
frundimvörsgöra bä te störa
o plock är O dä va ju ett lätt
ärbeto. ja dä va ju litö dykt
innan en had plocka ämne
opp i kullän; döm vant söm

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Frgl. M 87

vanliga köttar dönn där hum
mölluypörö, dönn va va
 fludriga. Vi plocka dönn i
 stora rissöl. Sen feck dönn
 då risslöro så utta i soln
 o lörska. I blann jek man
 o vörd om litö Sen när
 hä va först kunna man
 förvar dä vär sönn bebt i
 när pösa ellör va. Dä va
 ju ingön ritk att nä röttör
ellör nä andra djur jek prä
dä sönn va så galö bebt.
Slingörö vekt är bort."

Enk. Ers Anders berättar: Dönn skaf-
 fa sa sönn där plantör. o
 satt se skull dönn störas

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
 GST. VALBO
 Frgl. M 87

väldehiga långa sönar 4-5 alm
 lång. så snart döm ha litö
 gödset. döm såväl som allt
 annat på hösten när då
 blev man regnvädärsda tog
 man ner döm där humi-
möbrantörö o tog in döm
 i stugön o plocka av suppö-
nö. sen brudd man i kring
döm på nå gölv så döm
 fek höika sakta. Plantörö
 va ömtälön på nå vis
 så döm lära döm risa
 var eviga är mä grännis (= gran-)

Arbetet utfördes av går-
 dens folk.

Det är ike känt, att

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
 GST. VALBO
 Fngl. M 87

man avtryttat något av humi-
larr.

II. Maltberedning

4. Något annat uttryck än
malt är inte känt. "ha va."
et styft arbets se var mälts.
mälts skil märkas.

30 liter på en tjära malt
men de var ha fint. de jän-
des ha om man drak lite.

5. I allmänhet har man an-
vänt horn till maltberedning,
men även användandet av
råg har förekommit.

kon o rög använd man
se malt. vi had jämt rög. ha
var finäst dricka av rög. (M.O)

ULMA 13687. Vivi Wendin, 1940
GST. VALBO
Fagl. M 87

ha va kon en ärrvënd te
malt, äbre na ärrat (H.L.)

6. Mälta använts om att
bereda räd till malt. ha skal
mältas först. Den egentliga be-
tydelsen borde väl vara, att
räden skulle behandlas så att
grodden kom fram. Man har
även använt det om protalisgrök-
dens utvärande. "Vi skä lägg ut
protalisen så han får mälta
ordentligt."

7. Mälningen fäsiggick i barken.
"ja, ni de had en ju bästa ma
lävar o pa dem blag vi et
sunt lägar ma kon ärrjefär
et kväfer zokt, öso fükta en ?"

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Fagl. M 87

opä, de i sen va, de te i o ila
öso jek an ^o rög om tes gröden
kom ut.

Maltfiggör fick korna och
man ansåg att de "mjölken aldös
ohärlöt över."

Malken fick ligga i borden
till den blev riktigt skarp. (ber.)
Sedan tog man den till kvern
och lät mala den mycket groft.
"den bes kröra om de mältern ^{vand. let}
ve kvar så har vat väld-
liga grov"

III Maltdrycker.

8. Den vanligast brukade
maltdrycken var dricka
(även dricka). Med ordet öl mena-

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Frgl. M 87

de man dricka av högre kvali-
tet än t.ex. spissöls eller vagdruc-
ka.

första vägen som blev ha
vat "övert" o han säga vi i et
säjill zel o godt jühöl av a
he va kräftet o bränt. de va
de gäst⁺er var en fele småka
juhöl. ja, mins mor va se nö-
ga ma de der juhöl. hon
höka ur tünar se nöga öso
säga hon i juhöl. de va et
fyrkändst spränd på tünar,
o de tina o rent tinn om
öso höka hon godt o keta
dit se ha skel bli rikst
let men ha kol på jeh at

a

?

1

?

kol ~ kol
Jh mästa o

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Fogl. M 87

hälsinglän. när hon ser skäl
ga o tika te da hol tünjinn-
ans o gav ma va, va just da.
men da tära hon sprä o
da vaf ha fres ska ja säga
(M.O)

+
? a

vare. fres

Det hände också att man
gjorde särskild ölbyggd.

ja, ha var ja finärr. da
had man mera malt o da
vaf drökan gäle brun o
seket rakt som serapsbrän-
da. ha va oh ha (H.L.)

= a
?

|| Om drickat varit uppseende-
väckande däligt har man kal-
lat det pinköl.

om dröka had stägs

e?
äldre:
släta

ULMA 13687. VIVI Wendin. 1940

GST. VALBO

Fgl. M 87

11
er va va vi ha va dūvst
När drickat började surra sa
man att det började vridas
sä. Om det var svagt kunde
man säga att det var lan-
köt.

15. "Brygd" är levande i målet

16. Brygden föriiggick vanligtvis
i brytun arrmars i slugörn-slugörn

17. Man har även kokat dricka
"Spissölsdricka dä" koka man.

Man dä va bärö en del som
gjord sänt. Hä va sämmör
dä. Man koka korn och
vatten. Sen sila man ifrån
kornö. Öra feuk dricka val-
na o man klratte järt

och humla"

Många menar likväl med ypisöl det dricka, som man tog av den renare vöten.

18. Med märk kan man tydligen mena, artingen blandningen av vatten och malt, ur vilken vöten framgår, eller den fasta ämnet som är kvar sedan vöten avsilats.

19. Först skulle malten märkas. Detta gick så till att man så malte i en gottsbö* och tog kokhet vatten över sedan skulle detta röras ordentligt med ett s. k. märkro*. Detta var ett drygt arbete. "jät" tog dom på vatten

? neut. ?

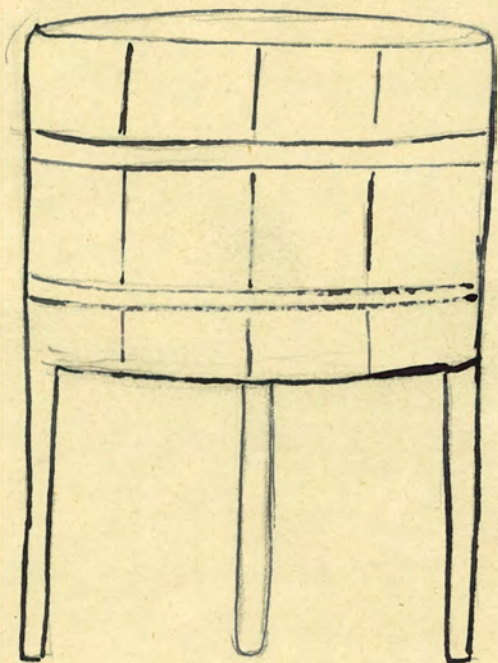
* Se sid. 13

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940

GST. VALBO

Fagl. M 87

Fotbunke från "Vretas"

diametern omkr. 75 cm

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940

GST. VALBO

Frgl. M 87

Märkro från "Vreta"

13.

omkr. 1 1/2 m:

o. de fek dom röra te, ha vat
kalt o ja tänger dom well des-
te rötars blev dricka. (A.P)

en löra röra te ha fek rötma.
Vid detta arbete gick ofta ung-
domarna tillsammans och
projkarna fick hjälpa till och
röra märken.

var vi märka va pröj-
kars ma o de va vi öra
pa natu o had lite brövtot
o stekt lite häkörv pa en
gong.

Sedan slog man på så myc-
ket ^{hett} vatten, som man skulle
ha och röde om. Sedan tag-
gade man av vörken och lag

rörten. Man la halvm i botten
 på en fotbunke och på denna
 lades sedan svärten. En del
 hade även vid detta tillfälle
 dit humlan. Sedan böjades
 själva byggningens, som gick
 så till, att rörten kokades
 och stöps över och fick jälv-
 rinna i en bunke under
 fotbunken. Detta upprepades
 flera gånger.

Sedan skulle det val-
 na och järnen tillsättas. "drecka
 skull hållna så bra" kändes som
 en kall ring kring hannens
 när en stack ner hannen; om
 "dä va för varmt vart öls mat".
 * handledaren

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
 GST. VALBO
 Frgl. M 87

Glade man inke ^{nedan} tillrätt humlan
 tillrättes nu arkoh på denna.
 Något bestämt mått hock man
 inke utan man smakade om
 drickat var lagsamt berka.

Drickskaret breddes nu
 över och fick stå ett par dagar.
 Märken användes till foder åt
 gisar och kor.

he feh he le he vat
 non vit frägtär, en löraga
 o lita le om he tog non jäs-
 ning. säras lera en varm
 om he o set le mer jast.

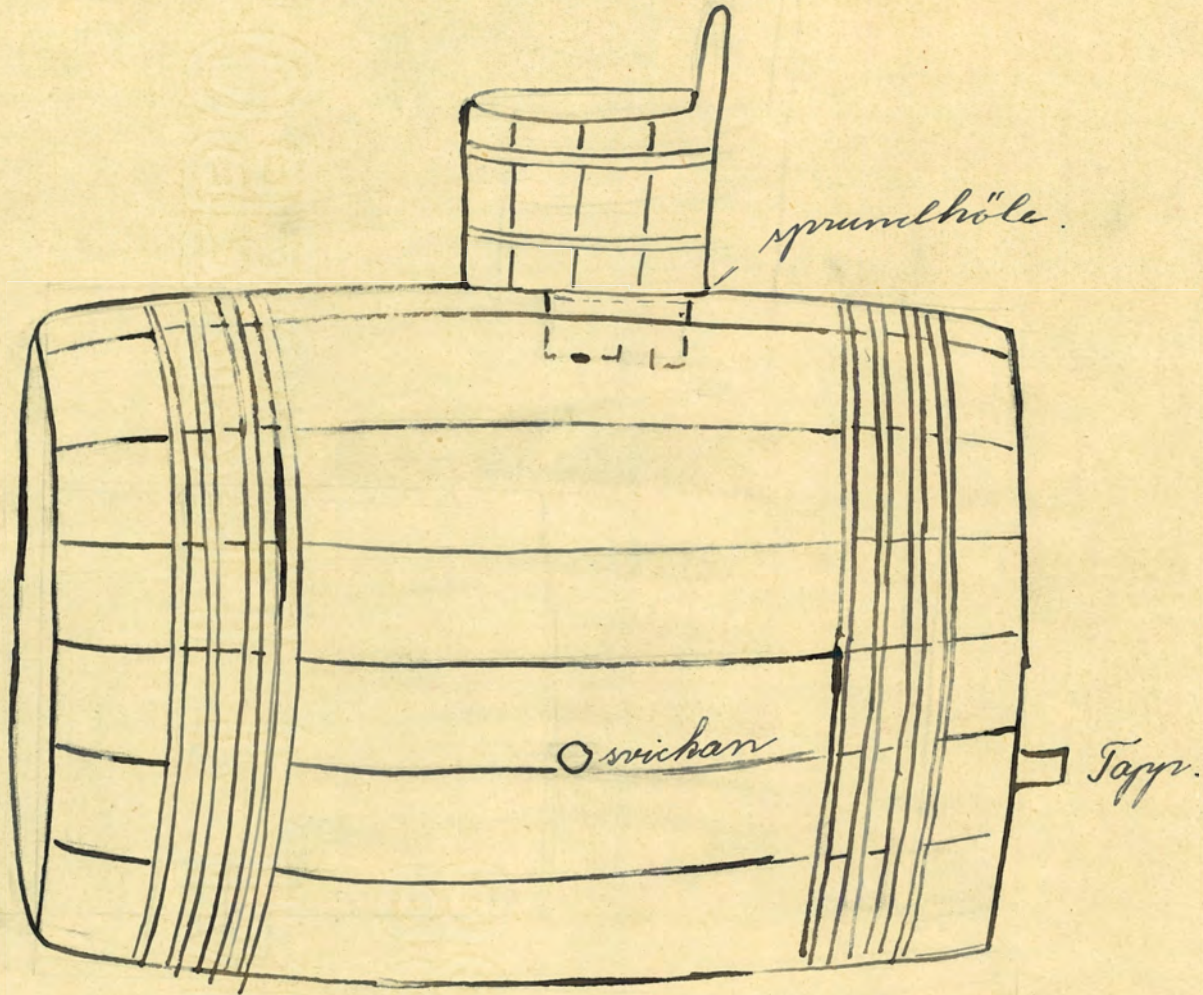
Sedan skulle drickat lagras^{*}
 på lunnor. Man använde sig
 därvid arkingen av en stor

* Se även sid 9, 10.

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
 GST. VALBO
 Förl. M 87

bleckbratt eller också genom en
 en träbunke med silanordning
 (se sid 18.) Drickat nedlades genom
 det s. k. spundhålet på drucksun-
nan. Detta sattes efter prätagning-
 en igen. När man sedan skul-
 le ha dricka öpprade man tapp-
 hölet. Men då märkte man oftast
 öppna svickhålet samtidigt för
 att drickat skulle rinna lättä-
 re. Svickaren var en mycket liten
 "öppning" tapp.

vitan de är et litet
 hök oga tünan ma en pünas
 o terna man int ja en
 de pünan ran dent ut tapp-
 hölet.

Anordnande för drickats nitning
i dricks tunnan.

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Frgl. M 87

20. Man brukade ge grammar och goda vänner smaka av bygden. Spögubben* skulle också ha en viss del av ölet.

Spögubben han fick ö. dä va han söm jek o kracka på döm när döm sör i körkan.
(A. E.)

De som kom och säg bru skulle bjudas på dricka se ha va en red at vor döm kom o sög brun jek döm ut ma en bögare ma dricka, som fek ge runt se äla fek smäka. ör se döm de om dricka va bru eter

** Bruden

* Spögubben = kyrkvaktaren

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940
GST. VALBO
Frgl. M 87

döbst. (C. V)

Om någon kom in i en gård och inte blev bjuden på något annat, blev han i allmänhet bjuden på dricka. "du ska väl ha de en gång dricka" lydde inbjudan. Den berökande fick då gå fram och dricka ur drickskannan som alltid stod på bordet. Denna kanna eller mugg dricksades endast när man lyckte att det blev för mycket jäst på botten.

IV Beredda drycker, vilka ej voro malt-drycker

24 Vid en del gårdar har man också gjort enbärsdricka. Men

att få någon utförligare beskrivning på hur det gick till har varit mig omöjligt.

man god ha på ungefär samma sätt som yrisodrika. vi jek o p^hoka inber⁺ns o de jek j^hnt^h fot. so köka en ber⁺ns⁺ o sat se hit h^hmba o j^hst. o de va god ska ja säga. (A.P.)

25. På varen då huden ravad
de tappade man björksaften
o drack.

ja, läpar sävon ur björk^h
ns j^her val en det en. de e
b^hrs o b^hr et hit i sävon
o sat et hämsträ i o drika o
de e sat o god ska ja säga. säf-

kon av björkåns o hälsosam ska
ja säga.

Lagesmänn: Maria Olsdotter Öby f. 1859.
E. Brorström, Muckmyra f. i Järnsta 1864.
H. Lindström Muckmyra f. i Bräcka
1863. A. Eriksson Värbyggeby f. 1857.
C. Vertlin Bräck. f. i Värbyggeby 1857.
A. L. Persson Bräck. f. 1864.

Muckmyra den 14. 3. 1940
Vivi Wendin

ULMA 13687. Vivi Wendin. 1940

GST. VALBO

Fret. M 87